

Suçlu Gençlerin Sağaltım Yöntemleri

Nermin ÇELEN*

ÖZET

Genç suçluların sağaltım yöntemleri çok çeşitlidir. Sağaltım yapan deneyimli profesyoneller bunlardan biri üzerinde ısrar etmezler. Yöntem seçerken vaka'nın özelliğini gözönünde tutarak vaka için en faydalı olanı tercih ederler. Sağaltım yöntemlerinin büyük bir çoğunluğu psikolojik, bir kısmı da sosyalpsikolojik temellere dayanır. Bunların başlıcalarına aşağıda değinilmiştir.

SUMMARY

The Treatment Methods of Juvenile Delinquents

There are several treatment methods of juvenile delinquents but professionals who treat delinquents don't insist on one treatment method. They consider the characteristics of the case when they choose the method. Most of the treatment methods have psychological and psycho-social bases. In this article some of them are summarized.

PSİKOANALİTİK TERAPİ

Psikolojik yaklaşımlardan ilki, psikoanalitik kurama aittir. Freud tarafından geliştirilen kurama göre, normal yetişkinin kişiliği id, ego ve süperego kompozisyonundan oluşmaktadır. Doğumda, yalnızca haz ilkesiyle çalışan id vardır. İlk birkaç yılda ego ve süperego gelişir. Ego, ben'in sosyal gerçekle yakın

* Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi

ilişkide bulunan kısımdır. İd'den gelen istekleri, fiziki ve sosyal gerçeklere ait bilgilerle tutarlı bir şekilde karşılamaya çalışır. Gerçeklik ilkesine göre hareket eden ego aracılığıyla, kişi anlık hazları erteleyebilir. Süperegö ise toplumda benimsenmiş ahlaki değerleri temsil eder. Sosyal ve kültürel olarak koşullanmış olan süperegö, bireyin toplumsallaşmasında esas güçtür. Süperegönün bir alt sistemi olan ego ideali, nasıl davranılması gerektiğini bildirir, gurur ve kıvanç yaratarak ödüllendirir. Diğer alt sistem olan vicdan ise, yanlış bir şey yapıldığında suçluluk hissettirerek cezalandırır¹.

Psikoanalitik kuram, ruhsal rahatsızlığı id, ego ve süperegö gelişiminde oluşacak aşağıda belirtilen patolojik durumların herhangi biriyle açıklamaktadır.

- 1) Ego ve süperegö gelişiminin geri kalması nedeniyle kişinin içgüdüsel dürtülerini kontrol edememesi,
- 2) Ego gelişiminde bozukluk sonuunda antisosyal karakter oluşumu,
- 3) İd'in taleplerine hiçbir şekilde taviz vermeyen aşırı gelişmiş bir süperegö².

Psikoanalitik kurama göre suçlu, gelişim basamaklarından geçerken, aile ortamında doyurucu ilişkilere olan gereksinimlerinde engellerle karşılaşan kimsedir. Yani hayranlık duyacağı rol oynayan ebeveynlerden yoksundurlar, derin sevgi ilişkileri yaşamamışlardır, istek ve dürtülerini sosyal olarak kabul edilebilir şekilde ifade edemezler. Kişilik gelişimindeki bozukluktan dolayı bir çeşit "hasta", "uyumsuz" ya da patolojik bir kişi olduklarından dolayı, suçlular içsel çatışmalar, duygusal sorunlar, bilinçdışı güvensizlik duygusu, yetersizlik ve aşağılık duyguları nedeniyle hasta olarak nitelendirilmeleri gereken, temeldeki duygusal sorunları nedeniyle suç işleyen kimselerdir. Psikotiklerin, nevroitiklerin ve psikopatların impulsif davranışları; ego bozukluğu ve kriminal impulsların kontrol edilememesi gibi id'in hakim olduğu davranışlardır. O nedenle de suçluluğu anlayabilmek için bilinçdışı motivasyonu bilinmesi gerekmektedir³.

Psikoterapi yönteminin amacı davranış örüntüsünün istenmeyen taraflarını ortadan kaldırmaktır. Psikoterapi suçlunun değer sistemini etkileyen duygularının ve tutumlarının değişimi ile ilgilenir. Suçlu psikoterapisi boyunca değer yargılarını çözümleyip kendisini duygusal olarak sağlıklı ve uyumlu kılacak değerler kazanma şansını elde eder.

Psikoterapide en temel kavram transferanstır. Bununla terapist, suçlunun geçmişinde önemli yer tutan kişilere karşı geliştirdiği duyguları, tutumları ve düşünceleri öğrenir.

1 Geçtan, E., Psikanaliz ve sonrası, Hürriyet Yay. İstanbul, 1981.

2 Maddi, Personality Theories Dorsey Press, Illinois, 1976.

3 Coleman, Abnormal Psychology and Modern Life, Scott Foresman Camp L.A. 1974.

Bu görüşe göre tedavide analist, suçlu genç için ebeveyn figürünü ifade etmektedir. Psikoanalitik sağaltımda, sempatik ve güvenilir bir yetişkinin yani analistin rehberliğinde, ebeveynleriyle olumsuz ilk yaşantıları nedeniyle doyurulmamış olan ilkel dürtülerinin transferansına sağaltım ortamında izin verilir. Hastanın transferans olgusu içerisinde geçmişe yönelik sorunlarını çözmesi, güven duygusu geliştirebilmesi, olumlu özdeşim kurabilmesi ve neticede doyurucu ilişkilere girebilmesi amaçlanır. Bu arada analist, suçlu gencin dikkatini davranışlarındaki olumsuz dinamiklere ve gerçeklere çeker, yanlış davranışlarının sonuçlarını gösterir. Bir otorite olarak sağlıklı seçenekler sunarak ona rehberlik eder. Böylece, otorite yerine geçen kişilere impulsif davranma gereksinimi de ortadan kaldırılmış olur⁴. Psikoanalitik yöntem suçlu gençlerin tanı ve sağaltımlarında yaygın olarak kullanılmamasına karşın, uygulayıcılar suçlu gençlerin tanı ve değerlendirilmesinde bu kuramın kavramlarından hâlâ yararlanmaktadır.

Sempatik yetişkinler tarafından yönlendirilen genç suçlular çevredeki kişilerle yeni ilişkiler kurma şansı elde ederler. Toplum yaşantısına uyum sağlarlar. Kurumlarda yaratılan sevgi ve kabul atmosferi suçlu gencin yetişkin figüre güvenmesini sağlar. Burada yetişkinlerle geliştirdiği olumlu ilişkileri topluma genelleleyebilir.

Başlangıçta genç suçlular terapistin de kendi ebeveynleri gibi davranacağını düşünürler. Terapisti kızdırmak için her türlü olumsuz davranışta bulunur ve ceza tepkisini beklerler, tepki gelmeyince saldırgan davranışlarını artırır. Tüm yetişkinlerin ebeveynleri gibi davranmadığını kabul ettiklerinde suçluluk duymaya başlayacaklardır. Bu süperego gelişiminin ilk işaretidir. Böylece yetişkinler arasında ayırım yapabilir ve çevreye daha olumlu davranabilirler.

DAVRANIŞI TERAPİ

Psikoanalitik kurama bir tepki olarak ortaya çıkmış olan davranışçı ekol, suçlu davranışı öğrenme ilkelerine göre açıklamaktadır. Kuramı operant koşullamaya dayalı olan ebeveyn ve öğretmen gibi kişiler, kabul edilmeyen davranışları cezalandırırlar, kabul edilebilir olanları ise ödüllendirirler. Bu davranışların ve bunlara ilişkin tepkilerin tekrarlanması sonucu koşullu olan tepki, koşulsuz hale gelmektedir. Yani çocukta bir içgörünün gelişmesiyle birlikte, tepkinin kendisi koşullu tepkiyi örtecektir. Eysenck'e göre suçluluk, yeterli olmayan koşullanmalara maruz kalma ya da çocuğun koşullanmaya direnç göstermesi sonucunda olmaktadır. Bu iki durum, suçluluğun sosyal ve biyolojik temelini verir. Biyolojik yapı genetik, fizyolojik ve kişilik değişkenlerini kapsar. Suçlu davranışla ilgili üç temel kişilik faktörü sözkonusudur: 1) Dışa dönüklük, 2) Duygusal dengesizlik, 3) Psikotizm.

4 Trajanowitz, R.C., Juvenile Delinquency, Englewood Cliffs, N. 3, 1983.

Bunlar kabalık, sempati eksikliği ve güçlük çıkartma gibi özellikleri kapsar. Kişilik farklılıkları koşullanmadaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Dışa dönükler, içe dönüklere oranla koşullanmaya daha dirençlidirler. Bu fark dışa dönüklerde, düşük kortikal uyarım ve yüksek engelleyici tepkilerde kendini gösterir. Bu nedenle de, suçlular toplumsallaşma sürecindeki koşullanmada daha çok güçlük yaşayan dışa dönük kişilik örüntüsüne sahiptirler⁵.

Davranış terapisi veya davranış biçimlendirme *sapkın* davranışın nasıl öğrenildiğini esas alır. Bu tip terapi sosyal öğrenme kuramlarına bağlantılıdır. Böylece uyumsuz davranış yeni öğrenme süreçleriyle biçimlendirilebilir. Davranışçı terapide negatif veya ceza türü pekiştirici ile istenilmeyen davranış ortadan kaldırılır. Pozitif pekiştiricilerle olumlu davranışın kalıcılığı sağlanır.

Davranışçı yaklaşımda terapistin ilgilendiği "görünen davranıştır". Bu davranışların olumsuz ve olumlu yönlerine uygun pekiştireçler kullanılır. Örneğin sapkın davranışlar cezalandırılır. Başarılar ödüllendirilir. Pekiştireçler çocuğun ya da gencin yapısına uygun biçimde verilmelidir. Araştırmacı hangi kişilerin, şeylerin, olayların bireyi güdüleyeceğini bilmek zorundadır. Övme, dikkat yöneltme, para, yiyecek olumlu pekiştireçlere örnek verilebilir. Tehdit, ceza olumsuz pekiştireçlerdir.

Terapist amacına ulaşmak için gencin performans seviyesinden başlayarak yavaş yavaş adım adım davranışı şekillendirir. Orada önemli olan terapistin kişinin davranış seviyesini tespit etmektir. Örneğin, genç kronik suçlu olabilir terapist bu noktada işe başlar küçük dozlar da davranış değişikliği yapmaya çalışır. Bu ufak başarılar daha sonraki başarının temel taşını oluşturur.

Davranış biçimlendirme ve ödüller sapkın davranışı azaltarak, kişinin toplum tarafından kabul görece ve kişisel doyuma ulaştırarak benlik imajı geliştirmesine neden olur.

Genelde davranış biçimlendirme (recidivism) yeniden suç işleme davranışını engellemez ama gençlerin program sırasında olumsuz davranmasını etkiler. Davranış biçimlendirmesi basit davranışları değiştirmede çok etkilidir⁶.

Kurumlarda davranış değiştirme programının yanı sıra gençlere beceri kazandırma işleminin daha sonraki tutuklama ve kuruma gelme sıklığını azalttığı izlenmiştir. Meslek ya da beceri sahibi olan gençlerin işe yerleştirme sonunda suç işleme davranışları azaltılmaktadır. Davranış biçimlendirmesi etkili ödül ve ceza sistemleriyle genci çevrenin isteklerine cevap verebilecek onlarla başedebilecek güce ulaştırabilmektedir.

5 Binder Juvenile Delinquency - Annual Review of Psychology, 39:252-253, 1988.

6 Trajanowitz, Juvenile Delinquency, Englewood Cliffs N. J. 1983.

GERÇEKLİK TERAPİSİ (Reality Therapy)

Gloser tarafından geliştirilen "Gerçeklik Terapisi" (G.T.) kimlik gelişimini, tüm insanlar için tek ve temel ihtiyaç olarak kabul etmektedir. G.T.'ye göre her birey benlik imajıyla ilgili olarak başarılı ya da başarısız bir kimlik geliştirir. Kendini başarılı olarak gören kişi diğer başarılı insanlarla ilişkiye girer. Kendini başarısız olarak gören kişi ise başarısız kimlikleri olanlarla ilişki içindedir. Başarılı kimliği olan kimse sevildiğini ve değerli olduğunu bilir. Başarısız kimliği olanlar dış dünyayla başa çıkmada güçlükleri olan ve gerçeği reddeden kişilerdir. Bunlar suçlu, sosyopat ve kişilik bozukluğu olan kişilerdir. Temelde antisosyal olan bu kişiler kuralları bozmayı, toplumun düzenine karşı gelmeyi yani sosyal gerçeği inkar etmeyi seçmiş olan kişilerdir. Başarısız kimliğe sahip olan bu insanlar sorumsuz davranırlar ve diğerleriyle anlamlı ilişkilere giremezler⁷.

İnsan tabiatı için, kimlik kazanmak önemli bir psikolojik ihtiyaçtır. Bu kimlik gereksiniminin içerisine biricikliği, aynılığı, farklılığı yerleştirebilir. Kimliğin gelişmesi çevre etkileşimi ve bireyin benlik imajı ile şekillenir. Eğer birey çevre ile etkileşim sırasında başarılı ise sevilip kendini değerli hissediyorsa başarılı kimlik geliştirir.

İnsanlardaki büyüme (growth-Force) gücü sayesinde birey başarılı kimliğe ulaşır. İnsanlar davranışlarını, duygularını, yaşantılarını ve böylece kaderlerini değiştirebilirler.

Terapi sırasında terapistin danışanı kabul etmesi gereklidir. Terapistten sıcak, anlayışlı, kabul edici ve danışanın sorumsuz davranışından başka davranışlara da sahip olduğunu kabul etmelidir. Terapide plan çok önemlidir. Terapi sadece terapist ve danışan arasındaki konuşma değildir. Plan gerçekçi olmalı, danışanın güdü kapasitesinin sınırını aşmamalıdır. Eğer plan çalılmazsa alternatifleri olmalıdır. Gerçeklik terapisi mazeret kabul etmez. Danışan gerçekli yüzleşmelidir. Kesin karar terapinin kilit noktasıdır. Terapist *telkin* ve *nasihat* verir. Terapistin soğuk tutumu terapide yardımcı değildir. Danışan değerli ve biricik kabul edilmelidir. Terapide mizahtan da yararlanılabilir.

Psikoanalizin aksine gerçeklik terapisi geçmiş davranışla değil bugünkü davranışla ilgilenir. Geçmiş önemli değildir, çünkü geçmişte gerçekleşmiş olumsuz ana-baba-çocuk ilişkileri geriye dönüp geçmiş ilişkileri düzeltmedikçe şimdiki davranışların değişmeyeceğini savunurlar. Eğer şimdiki davranışımız geçmişteki deneyimlerin sonucunda oluştuysa şimdiki davranışı değiştirmek geçmiş de iyileştirmek demektir. Eğer çocuk sapkın davranışını düzeltirse, dürtüleri, içtepileri ve deneyimleri gibi sapkın davranışa neden olan semptomlarında yeni kabul edilmiş yaşam stilinde eriyip gidecektir. Eğer geçmişe çok önem verilirse suçlu geçmişinde mazeretler bulabilir.

7 Corsini, Current Psychotherapies. Peacock Pubc. Illinois, 1984.

Çoğu terapist, rehberlik uzmanının gencin geçmişinden mutsuz olduğunu bilir. Burada tüm gayret genci yeni ortamda mutlu kılmaktır. Genci ise yaradığına inandırmak, ihtiyaçlarını gidermek onu sapkın davranışlardan uzaklaştırır. Sorumlu davranışa yöneltir. Gerçeklik terapisinin temel amacı kişiyi toplumda sorumlu kılmaktır. Bu da terapist ve genç arasında pozitif ilişki kurmayla başlar. Eğer terapist çocuğa olumlu yaklaşır, ona sorumluluğunu hissettirir ve de olumlu tepkiler beklediğini ima ederse çocuğun güven duymasını sağlayacaktır. Terapist kişinin olumlu yönlerine ağırlık verip zayıf ve olumsuz taraflarını görmezlikten gelirse gencin sorumluluğu her geçen gün artar. Gencin kurallara uyması beklenir uymadığı zaman fazla tepki gösterilmez.

Konuşmalar sırasında "Niçin böyle davrandın?" gibi açık uçlu sorulardan kaçınmalıdır. Çok fazla soru sorma, çok karşılıklı konuşmalar suçlu gence mazeret bulması için imkan tanıyacaktır. Yaptığının çok yanlış olmadığı eğer hata yapıldıysa kendinin bunda çok fazla payı olmadığını tartışacak fırsatı olacaktır.

Gerçeklik terapisinde terapist sorumlu davranışı kazanabilmesi için gerekli desteği yapar ve terapi süreci içerisinde sorumlu davranış için gerekli kuralları öğretir.

Eğer beklentiler çok fazla ve gencin üstesinden gelemeyeceği gibiyse beklentilerin gence empoze edilmesi bazen olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Gerçeklik terapisi mantıklı, ayağı yere basan sağduyu yaklaşımıdır. Doğru kullanılmazsa cezalandırıcı olabilir. Bu terapiyi uygulayacak kişinin özel bir eğitim görmesi gerekir⁸. Gerçeklik terapisi tutarlılık özelliğine sahiptir. Suçlu gencin eğitilmesinde tutarlılık çok önemlidir. Geldiği toplum ya da ailede bu tutarlılık yoktur. Yaşadığı kurumda da tutarsızlık varsa olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilir.

TRANSAKSİYONAL ANALİZ

Transaksiyonel Analiz (TA) insanların geçmiş koşullanmalarını ve geçmiş programlarını değiştirebilecek güce sahip olduklarını kabul eder. Bireyler geçmiş kararlarını anlayabilecek kapasiteye sahiptir. Yeniden karar verebilirler. İnsanlar seçme kapasitesine sahiptir ama çok az insan otonom olabilmek için gerekli bilince sahiptir. İnsan hür doğar ama kendine ilk öğretilenler ilk söylenenler ile hayatının geri kalanı etkilenir.

İnsan ilk önce anne babasının esiridir. T.A.'ya göre her insanda üç benlik durumu vardır:

1) Ebeveyn benlik durumu, neyi nasıl yapacağımızı ve neyi yapmamamız gerektiğini gösteren ebeveyn figürüne benzer.

8 Trajanowitz, Juvenile Delinquency, Englewood Cliffs, N.J., 1983.

2) Yetişkin benlik durumu, bireyi gerçeğin objektif değerlendirmesinde yönelten olgun ve sorumlu kısmıdır.

3) Çocuk benlik durumu, kişinin çocukluk döneminin kalıntısı olup isteyen, talep eden kısmıdır.

İnsanlar duygusal ve fiziksel yakınlaşma ihtiyacı duyarlar. "Ben tamamım, sen tamamsın." mesajı kişinin sağlıklı etkileşimde olduğunu gösterir. Hiç olmasındansa "Ben tamamım, sen değilsin mesajı bile hiç yoktan (TA) tarafından olumlu kabul edilir. Kişi yöntemler, törenler, eğlenticiler, oyunlarla etkileşime girer. Terapatik amaç halihazır davranışı değiştirmek ve hayata yeni yön vermektir. Bir başka amaçla danışana geçmişte aldığı kararları değiştirme özgürlüğü kazandırmaktır. Terapinin esası kişinin geliştirdiği senaryo ve oyunlarla kontrol edilen yaşam tarzının özerk, bilinçli, spontan ve intim yaşam tarzı ile yer değiştirmesidir.

T.A. entellektüel ve duygusal sezgi kazanma üzerinde durur. Terapist öğretmen, eğitici ve kaynak kişidir. Terapist danışanın özerk yaşayabilmesi için alternatifleri gösterir, gerçekçi bilinçliliği kazanması için yardım eder. Terapist danışana bir başkasının yetişkin benliğine değil kendi yetişkin benliğine dayanmasını öğretir.

T.A.'da danışandan beklenen kapasite, anlama istekliliği ve terapötik kontrat kabullenmesidir. Bu kontratta belirgin ve olumlu objektifler yer alır. Kontrat dışı etkileşimler terapide sözkonusu değildir. Ancak bir kontrat tamamlanınca ikinci kontrat yapılır. Danışan terapide aktiftir. Kontratla kendi amaçlarını belirler. Terapinin amacı bireyi kendi etkileşimlerini analiz etme yeteneği kazandırmaktadır. Terapist, danışanın sorumluluğunu paylaşır. Eğer danışan niçin yaptığını, ne yaptığını ve nasıl son verildiğini sözlerle ifade ederse iyileşmiş demektir.

Terapist T.A.'yı kullanmadan önce suçlunun davranışlarını, jestlerini kullandığı terminoloji ve ses tonu aracılığı ile benlik durumunu tespit etmelidir. Genelde suçlu kişi ebeveyn ve yetişkin benlikleri gelişmemiş olan kişidir. Her suçlu gencin aynı zamanda ergen olduğu unutulmamalıdır. Çünkü çoğu davranışları impulsif ve olgunlaşmamıştır. Bir başka deyişle gencin oyunu çocuk benlik dinamiğine bağlıdır. İlk tanı koyulduktan sonra terapist gencin gerekli benlik durumlarını güçlendirmeye çalışır.

Kuramın kurucusu olan Berne, bu yöntemin esas olarak yetişkinlerde kullanılmasına rağmen tipik dirençleri nedeniyle ergenler için özel bir önem taşıdığını söylemektedir. Suçlularla yapılmış T.A. ile ilgili çok az sayıdaki çalışmalardan biri olan Jesness'in çalışması, bu yöntemin nörotik, saldırgan veya sosyalle olmamış pasifler için başarılı olduğunu belirlemiştir⁹.

9 Ibid.

Sadece ergenler değil, genç suçlular da terapiye direnç gösterirler. T.A. terapisinde özerk rol almaz. Terapi sırasında gencin isyana, geri çekilmeye ve sabotaja büyük eğilimi vardır. Gençler daha önce kurdukları ebeveyn-çocuk ilişkisini devam ettirirlerken terapist yetişkin ilişkisini yapılaştırmak ister. Gence T.A. analizini öğretmeyi önerir. T.A. gence davranışını ebeveyn-yetişkin-çocuk benlik durumuna göre değerlendirip sınıflamasına yardımcı olur. Eğer genç sürekli davranışlarını değerlendirirse çocuksu, impulsif davranışlarının farkına varacak, kişiliğinin bu yönlerini değiştirip kabul edilen yetişkin davranış özelliklerini benimseyecektir.

KAYNAKLAR

1. BINDER, A. (1988), Juvenile Delinquency, Annual review psychology, 39, 252-283.
2. COLEMAN (1974), Abnormal Psychology and Modern Life. LA Scott Foresman Comp.
3. CORSINI, R.J. (1984): Current Psychotherapies. F.E. Peacock Pub. Itasca, Illinois.
4. GEÇTAN, E. (1981), Psikanaliz ve sonrası, Hürriyet Yay. İstanbul.
5. MADDIS (1976), Personality theories. Dorsey Press, Illinois.
6. TRAJANOWITZ, R.C. (1983): Juvenile Delinquency: Concepts and control, Englewood Cliffs, New Jersey.